

FILOZOFIA – konwersatorium. Materiały dla studentów. Cz. 1 (str. 1/6)

WSTĘP DO FILOZOFII

FILOZOFIA – (gr. *philos* – miłośnik, *sophia* – mądrość), jakie są źródła filozofii, dlaczego ludzie zaczęli filozofować:

- świadomość śmierci – żyjemy, pomimo świadomości nieuniknionej śmierci,
- pytanie o sens życia – cierpienie, śmierć (jako warunki brzegowe) odbierają poczucie bezpieczeństwa, stąd pytanie o sens,
- wątpienie – krytyka źródeł i możliwości naszego poznania, zastanych norm i wartości,
- zdziwienie – świat mnie dziwi, nic o nim nie wiem, ale chcę uniknąć niewiedzy, stąd filozofia,
- wynik redukcji instynktów – z tego powodu musimy korzystać z rozumu tworząc świat kultury,
- chęć oświecenia – Kant: „oświeceniem nazywam wyjście człowieka z niepełnoletności, w którą popadł z własnej winy. Niepełnoletność to niezdolność człowieka do posługiwania się swoim własnym rozumem bez obcego kierownictwa”.

Jaka jest różnica między filozofią, a naukami empirycznymi?

Filozofia	Nauki szczegółowe
Filozofia jest nauką ogólną, z której wyrosły nauki szczegółowe. Twierdzenia filozofii nie są falsyfikowane, są znaczeniowo mętne i nie bardzo wiadomo na czym miałyby polegać krytyka tych twierdzeń np. „nie wejdzemy drugi raz do tej samej rzeki” (Heraklit). Filozofia, z racji swej ogólności nie ma precyzyjnie określonego obiektu badawczego (umiłowanie mądrości).	Hipotezy naukowe podlegają falsyfikacji (falsyfikacja – świadectwo empiryczne obalające hipotezę, wykazywanie fałszywości hipotezy, np. przewrót kopernikański). Nauki charakteryzują swoje dziedziny drogą precyzyjnej definicji obiektów badawczych w tych dziedzinach, a postęp w nauce można mierzyć coraz precyzyjniejszymi definicjami obiektów badawczych.

Czym jest filozofia? - jest krytyczną wiedzą rozumową o warunkach możliwości rzeczywistości doświadczalnej jako całości.

Działy (podstawowe) filozofii:

- **Epistemologia** – (teoria wiedzy, teoria poznania) dział filozofii zajmujący się poznaniem. Epistemologia – zagadnienia:
 - zagadnienie prawdy – „prawda to zgodność myśli (idei) z rzeczywistością” - Arystoteles,
 - źródła poznania – co jest źródłem pewnej prawomocnej wiedzy: doświadczenie, empiria (Hume, Locke), czy rozum (Kartezjusz, racjonalizm),
 - granice poznania – czy podmiot poznający w aktach poznania, może poznać rzeczywistość zewnętrzną w stosunku do tego podmiotu,
- **Estetyka** – refleksja filozoficzna nad pięknem i sztuką,
- **Etyka** – refleksja filozoficzna nad normami. (Estetyka i etyka wchodzi w skład **aksjologii ogólnej** rozumianej jako nauka o wartościach etycznych i estetycznych.
- **Ontologia** – teoria bytu – co istnieje?
- **Antropologia** – nauka o człowieku i jego środowisku (antroposfera),
- **Logika** – teoria niezawodnych wnioskowań, umiejętność rozumowania.
- **Metafizyka** – (gr. *meta* - to co przed, to co ponad, poza, *physika* – przyroda, rzeczy naturalne). Wszystko to, co przed fizyką (fizycznością). Pod tym tytułem zgromadzono wszystkie pergaminy Arystotelesa, które były umieszczone po jego fizyce. Tematami metafizyki są: sam byt (ontologia) byt boski (teologia), dusza (psychologia) i powiązanie w całość wszystkiego co istnieje (kosmologia).

Ważniejsze pojęcia:

- Ontos – byt,
- Episteme – wiedza, poznanie,
- Logos – rozum, słowo, język, nauka, refleksja,
- Noumen – rzecz sama w sobie,

- Fenomen – świat zjawiskowy, który nas otacza,
- Empiryzm (aposterioryzm) – doświadczanie czegoś. Przyznanie doświadczeniu dominującej roli w poznaniu. Empiryzm posługuje się metodą indukcyjną (od szczegółu do ogółu),
- Racjonalizm (aprioryzm) - przyznanie rozumowi dominującej roli w poznaniu. Racjonalizm posługuje się metodą dedukcyjną (od ogółu do szczegółu),
- Jakości zmysłowe – to, co poznaję z pomocą zmysłów wzroku, smaku, zapachu, dotyku, słuchu,

Twierdzenia = zdania:

- Aprioryczne – twierdzenie niezależne od doświadczenia.
- Aposterioryczne – twierdzenie zależne od doświadczenia,
- Analityczne – orzeczenie zawiera się w pojęciu podmiotu. Funkcja zdania potwierdzającego stan nam znany. Niczego nam nie mówią nie poszerzają naszej wiedzy, np. $12 = 12$
- Syntetyczne – orzeczenie nie zawiera się w pojęciu podmiotu, zatem poszerzają naszą wiedzę np. $5 + 7 = 12$
- **Analityczne apriori** np. „Każdy kwadrat ma 4 boki” lub „Pierwszy cesarz Francuzów był monarchą”, „Sokrates jest człowiekiem”, „Wszystkie łabędzie są białe”, „Śnieg jest biały”.
- **Syntetyczne aposteriori** np. „Pierwszy cesarz Francuzów był niskiego wzrostu”, „Dusza jest nieśmiertelna”, $5 + 7 = 12$.
 podmiot orzeczenie

Decyzje dialektyczne - podejmowanie decyzji

Wiem Filozof	1. Logos (rozum)	Platon – Episteme – Poznanie Argumentacja językowo – rozumowa, pod jakimi warunkami dane twierdzenie jest prawdziwe, logika demonstratywna czyli wykazywać prawdę MONO – LOG (tak jest)
Czuję Żołnierz	2. Pathos (emocje, serce)	Logika dialektywna – dialog – sposoby prowadzenia dyskusji – perswazja. Przekonanie kogoś do swojej racji – czuć (tak to widzę)
Chcę Tłum	3. Ethos (wola, popęd)	Logika retoryczna – polilogos – wielu dyskutantów – debata Sofiści – retor – doksa – opinia, mniemanie (tak zrobię)

Sceptyk – to ktoś kto wstrzymuje się nad sądzeniem ponieważ widzi do jakich nadużyć dochodzi.

Sceptycyzm – zmysły wprowadzają nas w błąd bo: nie należy wierzyć rozumowi. Należy zatem powstrzymać się od wydawania sądów. O prawdach decyduje wola. Niektóre prawdy bierzemy na wiarę (presja społeczna) lub przez autorytet twierdzącego. Platoński przykład: koń to logos, lejce – phatos, woźnica – ethos (rozum reguluje wszystko). (Jest tak jak mówią sofisci).

Jońska filozofia przyrody – tworzenie pierwszych **kosmologii**, poszukiwanie prazasady, pratorczywa (gr. arche):

- **Tales z Miletu** (VII-VI w p. Chr.) – woda, z niej całe życie,
- (uczeń) **Anaksylander** – (V w. p. Chr.) *apeiron* (coś nieskończonego, bezgranicznego i nieokreślonego),
- (uczeń) **Anaksymenes** – (V w. p. Chr.) powietrze (gęste powietrze – woda, ziemia, kamień, rozrzedzenie powietrza - ogień),

presokratycy (dalej myślenie kosmologiczne):

- pitagorejczycy, **Pitagoras** – (V w p. Chr.) teoria liczb, odkrył stosunki liczbowe w muzyce, cały wszechświat jest harmonijnie zbudowany, muzyka sfer,
- **Empedokles** – (IV w. p. Chr.) istnieją 4 żywioły jako prazasada (woda, ziemia, ogień powietrze),
- **Anaksagoras** – (IV w. p. Chr.) istnieje nieskończenie wiele składników podstawowych – pluralizm,
- **Euklipsis** (V w. p. Chr) i **Demokryt** – (IV-III w. p. Chr.) wszystko złożone jest z materialnych, ruchomych atomów – materializm,
- (Eleaci) **Ksenofones** – (V w. p. Chr.) wszystko jest bogiem, cały świat to jeden Bóg,
- (Eleaci) **Parmenides** – (V-IV w. p. Chr.) byt jest wieczny, nieruchomy, niezmienny, bezczasowy. Byt jest, a niebytu nie ma,
- **Heraklit** – (V-IV w. p. Chr.) problem przemijania i stawania się, myślimy przeciwieństwami: noc, dzień, wszystko jest jednością i wszystko przemija,

Sofiści pierwsi podjęli dyskusje nad problemem człowieka i społeczeństwa, rezygnując z myślenia kosmologicznego. Sofisci byli pierwszymi relatywistami:

- **Protagoras** – (IV w. p. Chr.) „o każdej rzeczy można na równi rozprawiać za i przeciw”, a „**człowiek jest miarą wszech rzeczy**” (relatywizm vs absolutyzm),
- **Gorgiasz** – (IV w. p. Chr.) „*nic nie istnieje, a jeśli nawet coś istnieje, to nie można tego poznać, a jeśli nawet by się coś poznało to nie mogłoby to być przekazane i wytłumaczone*” (relatywizm językowy).

Tu zaczyna się **okres klasyczny filozofii greckiej**: Sokrates (nauczyciel) – Platon (nauczyciel), Arystoteles.

ANTROPOLOGIA I AKSJOLOGIA

ANTROPOLOGIA - (gr. *anthropos* – człowiek, *logos* – nauka, pojęcie) nauka o człowieku. W uprawianiu antropologii można przyjąć bardziej anatomiczno – biologiczny aspekt badań nad człowiekiem, lub przyjąć bardziej kulturowo – etnologiczno – socjologiczny punkt badawczy. Zatem w literaturze występują różne formy antropologii:

1. **Antropologia fizyczna** – najstarsza dziedzina antropologii, nauka o fizycznym zróżnicowaniu człowieka w przestrzeni i czasie oraz o biologicznym rozwoju gatunku *Homo sapiens*, studiująca ciało ludzkie (np. pomiary czaszki [XIXw.]) i jako taka jest częścią składową zoologii. Jest to również nauka o rasach. Z czasem w ramach tej nauki połączono badania fizyczne (zoologiczne) z etnologicznymi (etnologia, etnografia), które zajmowały się osobliwością obcych i dalekich ludów. Takie badania o rasach, Mulatach i innych ludach dodając wątek obyczajowości (jako **konglomerat badań fizycznych i etnologicznych**) znaleźć można w ostatniej książce Immanuela Kanta („Antropologia w aspekcie pragmatycznym” [1789]).

2. **Antropologia społeczna** – jeden z działów antropologii kulturowej, której przedmiotem są zjawiska kulturowe, które wiążą się ze strukturą i organizacją społeczną. Antropologia społeczna zakłada, że **między warstwami społecznymi, dziedzicznością i uzdolnieniami mogą zachodzić pewne zależności**. Np. skoro wskutek społecznego procesu doboru i awansu nosiciele obecnych uzdolnień dziedzicznych stopniowo wyłaniają się z dolnych warstw, a ten proces mógł trwać od stuleci, i skoro oni teraz znajdują się na szczytach warstw panujących czy akademickich i podlegają tam występującej zmniejszonej płodności, to czy w jakimś okresie czasu rdzeń uzdolnień danego narodu nie musi się wyczerpać? Albo inne pytanie: czy zachodzi związek między chorobami dziedzicznymi np. imbecylijem a przestępczością?

3. **Antropologia kulturowa** – bada **człowieka jako istotę społeczną i twórcę kultury**. Ta dziedzina nauk empirycznych odrzuca w całości badania fizyczne (anatomiczne). Ta dziedzina wyrosła w USA na bazie etnologii, kulturoznawstwa, statystyki, badań obyczajów, zwyczajów ludowych i socjologii, za podstawę badawczą bierze społeczności prymitywne tzw. ludy naturalne (z powodu małych, możliwych do ogarnięcia rozmiarów). Te małe ludy tworzą najczęściej odrębne, integralne kultury, które badane są we wszystkich wymiarach: pod względem liczebności i stanu zdrowia, zwyczajów, obyczajów i języka, zachowań i namiętności, moralności i przestępczości, religii i mitologii, sposobu gospodarowania i podziału pracy (np.: książka Ruth Benedict „Wzory kultury” - jedyna książka naukowa o milionowym nakładzie). Antropologię kulturową można podzielić na poszczególne poddyscypliny:

- antropologia społeczności pierwotnych (nauka o społeczeństwach przedpiśmiennych, przedpaństwowych, nie posiadających struktury klasowej),
- antropologia społeczności chłopskich (nauka o kulturze ludowej – folklor, obyczaje itd.),
- antropologia społeczności miejskich (nauka badająca małe zbiorowości i grupy etniczne w obrębie złożonych pod względem gospodarki i struktury społeczeństw przemysłowych)
- antropologia historyczna (nauka badająca zmiany jakie następowały w społeczeństwach w oparciu o analizę systemów wartości, modele rodziny, kategorie moralne, czy wzory estetyczne np. odbiór i porządkowanie kolorów w dawnych okresach rozwoju cywilizacji kręgu europejskiego i pozaeuropejskiego).

4. **Antropologia przedfilozoficzna** – o antropologii przedfilozoficznej można mówić uwzględniając dwa zespoły tematyczne: kręgi wyobrażeń totemistycznych (kult [czczenie] zwierząt) i animistycznych (system uznający, że wszystko jest żywe. Konsekwencją tego poglądu są czary, magia i powstanie religii), które można znaleźć w wielu kulturach archaicznych, biorących za punkt wyjścia:

- problem **głębokiego pokrewieństwa człowieka z przyrodą** (np. Indianie ze szczepu Umatilla „*To grzech ranić, krajać, rozdzierać lub rozrywać pracami rolnymi naszą wspólną matkę. Każecie mi uprawiać ziemię? Mam wziąć nóż i zatopić go w łonie matki?*”,
- jako alternatywna postawa (do w/w), według której człowiek musi przewyciężyć naiwny antropomorfizm aby pojąć własną swoistość – **problem swoistości człowieka na tle świata przyrody**,
- problem związany z pytaniem, **w jakich ludziach uwidacznia się człowieczeństwo** (np. w tradycji greckiej pierwszymi, którzy obcych nie traktowali wyłącznie jako barbarzyńców, byli sofisci. Potem idea

ludzkości pojawiła się u stoików, w tradycji żydowskiej, aż wreszcie przekształciła się w ideę dobra powszechnego poprzez rzymski humanizm Cyserona i Marka Aureliusza i humanizm chrześcijański. Pamiętać należy, jak wiele trzeba wysiłku i biegów, aby utrzymać ideę ludzkości wbrew ciągle odradzającym się zaślepieniom ideologicznym, czy religijnym.

5. **Antropologia filozoficzna** - dziedzina filozofii, której przedmiotem jest **człowiek rozumiany w sposób kompleksowy (całościowy), rozważająca zarówno aspekty biologiczne jak i kulturowe człowieka**. Antropologia stoi w opozycji wobec **kosmologii**, której przedmiotem jest kosmos (np. Jońska filozofia przyrody: Tales, Anaksymander, Anaksymenes), **teologii**, której przedmiotem jest Bóg oraz **ontologii**, której przedmiotem jest byt. Przedmiotem antropologii filozoficznej jest człowiek oraz jego środowisko (antroposfera). Próbuje znaleźć odpowiedzi na problemy dotyczące miejsca człowieka w świecie, zasad i sensu egzystencji, istoty osoby, kreacyjności ludzkiej oraz funkcji wszelkich działalności zwłaszcza intelektualnej i artystycznej. Antropologia filozoficzna rozwija się głównie na gruncie refleksji abstrakcyjnej, a nie – jak w przypadku antropologii kulturowej na gruncie empirii. Poszukuje ona odpowiedzi na pytanie o istotę człowieka i społeczeństwa, a w jej ramach pojawiają się postulatywne, aprioryczne koncepcje człowieka. Próbuje określić cechy człowieczeństwa np.: **fundamentalne cechy człowieczeństwa** (według Marii Gołaszewskiej):

- samoświadomość (jako wyróżnik człowieczeństwa warunkujący postawę samokrytyczną i rozwój osobowy),
- zdolność do internalizacji wartości (jako zdolność do odkrywania, tworzenia i życia dla wartości [także estetycznych]),
- poszukiwanie sensu życia (także sensu sztuki),
- absolutyzacja prawdy (uznanie jej jako wartości najwyższej i zawsze obowiązującej),
- dążenie do ukształtowania własnej osoby (jako osoby harmonijnej, optymistycznie nastawionej i jednolitej aksjologicznie),
- dążność do łączenia różnokierunkowych stylów życia (np. postawa pracowitości, zabawy, wiary, wątplenia, wedle zasady *video meliora proboque, deteriora sequor* [dostrzegam i pochwalam rzeczy lepsze, idę jednak za gorszymi]),
- absolutyzacja wolności,
- oscylacja między wizją śmierci i nicości a zmianą formy bytu.

Antropologia filozoficzna w perspektywie historycznej. Wybrane koncepcje człowieka.

Twierdzi się, że duchowym twórcą antropologii był Sokrates. Jednak zwrot z myślenia kosmologicznego na antropologiczny dokonał się wcześniej. Sofiści po raz pierwszy wprowadzili rozróżnienie na *physis* (to, co jest tworem natury) i *nomos* (to, co jest dziełem ludzkim). Słynna jest teza Protagorasa, że **„człowiek jest miarą wszystkich rzeczy”** wyraźnie określa problem i sedno dyskursu sofistów. Później **Sokrates zaproponował ukierunkowanie myśli o człowieku i jego świecie w stronę etyki**. Stawia pytanie: w jaki sposób jednostka ma prowadzić rozumne życie?

W okresie średniowiecza cała europejska filozofia scholastyczna, tworzyła wizję człowieka zgodną z doktryną chrześcijaństwa i teologią. Według jej **człowiek jest stworzeniem Boga**, który duchową indywidualną i nieśmiertelną duszę złączył z materialnym ciałem. Taki jest dogmatyczny pogląd chrześcijański. Dopiero w XVII w wraz z wystąpieniem Kartezjusza filozofia wyzwoliła się z więzi teologicznych, nie stając się jednak ateistyczna.

Na pytanie o człowieka, Kartezjusz odpowiada: **„człowiek to maszyna, w której mieszka nieśmiertelny duch”**. Ta dualistyczna kartezjańska koncepcja ciała i duszy spowodowała ostateczne rozejście się filozofii i teologii. Właśnie w tym czasie powstają również nauki przyrodnicze, które interpretowały ciało ludzkie jak każde ciało fizyczne. Wprowadzony przez Kartezjusza schemat dualistyczny, okazał się niezwykle trwały i przydatny w organizacji wszelkich nauk, które mogły być od tej pory albo naukami przyrodniczymi, albo humanistycznymi. Stąd niebywała długowieczność schematu. Zatem ciało człowieka badają nauki przyrodnicze (biologia, medycyna, fizjologia i chemia, zaś duszę bada psychologia. Formami ekspresji duszy zajmują się językoznawstwo, logika i inne nauki humanistyczne.

Pojęcie „antropologia” zostało użyte po raz pierwszy przez Magnusa Hundta w dysertacji *„Antropologia o godności człowieka, o jego naturze i swoistych cechach, o elementach, częściach i członkach ciała ludzkiego itp., o duchu ludzkim, o duszy ludzkiej i innych związanych z tym przedmiotach”* z 1501 roku. Dzieło to, jak na tamte czasy o dość typowej długości nazwy, miało charakter rozważań z pogranicza fizjologii i medycyny, dającą informacje o stanie wiedzy czasów.

Dla Kanta antropologia była **konglomeratem badań fizycznych i etnologicznych, a także nauką o rasach**. W wykładzie „*O logice*”, Kant przyznaje funkcję fundamentu wszelkiej filozofii: „*Pole filozofii w tym znaczeniu, które jest właściwe obywatelowi świata, daje się sprowadzić do następujących pytań: 1. Co mogę wiedzieć? 2. Co powinienem czynić? 3. Czego mogę oczekiwać? 4. Czym jest człowiek? Na pierwsze pytanie udziela odpowiedzi metafizyka, na drugie etyka, na trzecie religia – a na czwarte antropologia. W gruncie rzeczy wszystko to jednak można zaliczyć do antropologii, ponieważ trzy pierwsze pytania odnoszą się do ostatniego*”.

Mniej więcej w tym samym czasie (XVIII w.) działał inny myśliciel, znacznie różniący się w poglądach od Kanta, który odegrał wybitną rolę w tworzeniu antropologii filozoficznej – Johann Gottfried Herder. Według niego, człowiek jest „**istotą naznaczoną brakiem**”. Brak mu wrodzonego zwierzęcego przystosowania do świata. Jest zdany na surową przyrodę, pozbawiony jest naturalnych broni, narządów ataku, obrony lub ucieczki (pazury, zęby, siła mięśni, szybkość), wyposażony w zmysły o słabej wydajności w porównaniu ze zwierzętami. Brak mu naturalnych możliwości przetrwania w różnych warunkach klimatycznych (brak futra). Musi zatem stworzyć coś, co nazwać by można „**drugą naturą**” – **sferę kultury**. Stworzenie jej jest biologiczną koniecznością (aby przetrwać). Człowiek jako „*istota naznaczona deficytem*” potrzebuje narządu (narzędzia) kompensującego ograniczenie instynktów i ostrości zmysłów. Takim narządem (narzędziem) stał się język, który umożliwia człowiekowi „*ustanowienie*” świata przez różnicujące ustanowienie cech i mające na celu wydobyć ze świata struktur porządku. Chodzi tu o nadawanie znaczeń (nazw) wszystkim elementom świata. **Człowiek może przeżyć jedynie dzięki językowi**, ponieważ język pozwala mu konstytuować „*świat znaczeń*”. Język wspiera człowieka w dążeniach do własnego rozwoju i potęgowania swoich sił. Za jego pomocą przyswajamy sobie światopoglądy, a bezbronne niemowlę potrzebujące opieki, wychowania i nauczania poznaje świat znaczeń za pomocą języka. Istota ludzka musi „*uporęcznieć*”, przyrodę tak, aby służyła życiu – i to jest właśnie „*sfera kultury*”.

W 1928 roku ukazała się książeczka Maxa Schelera „*Pozycja człowieka w kosmosie*”. W niej to właśnie sformułował tezę „**otwartości człowieka na świat**”. Scheler stawia pytanie o istotną różnicę między człowiekiem a zwierzęciem. Na pytanie, czy inteligencja praktyczna tj. zdolność do działania technicznego i instrumentalnego, przysługuje wyłącznie człowiekowi, Scheler usiłował znaleźć odpowiedź odwołując się do badań Köhlera z zakresu wiedzy o zachowaniach. Argumentację Köhlera, że antropoidy (mały człekokształtne) są zdolne do działania technicznego, wykorzystuje Scheler do sformułowania tezy, iż tym, co człowieka czyni człowiekiem, w zestawieniu z najinteligentniejszymi zwierzętami nie jest ani inteligencja, ani fantazja, ani pamięć. W inteligencji bowiem, fantazji, pamięci, zdolności wyboru, stosowaniu narzędzi, między ludźmi a najwyższymi zwierzętami zachodzi tylko różnica ilościowa, a nie różnica pryncypialna (jakościowa). Istotna różnica zachodzi w czymś, co jest w ogóle przeciwstawne życiu naturalnemu. Scheler nazwał ją „**duchem**”. Duch ma zdolność uwolnienia się od presji czynnika biologicznego. **Człowiek posiadający ducha nie jest uzależniony od popędów**, nie wzrasta już jak zwierzę w swoim otoczeniu, ale potrafi to otoczenie uczynić światem przedmiotowym, potrafi zdystansować się od niego. Duch pozwala mu hamować własne popędy i dążenia dzięki czemu człowiek zdolny jest do zachowań ascetycznych poprzez przytłumienie w sobie bodźców popędowych lub ich regulowanie. I właśnie to czyni człowieka (potencjalnie) istotą moralną. Duch to wolność płynąca od wewnątrz i to stanowi o specyfice człowieka i jego otwartości na świat. Pogląd Schelera opisany w wyżej wymienionej książce stał się przyczynkiem powstania współczesnej myśli antropologicznej.

Model myśli antropologicznej Arnolda Gehlena.

Na bazie Schelerowskiego „*otwarcia człowieka na świat*” powstała bardzo istotna, z punktu widzenia antropologii filozoficznej, koncepcja „**człowieka jako istoty aktywnej**” (inaczej człowiek jako istota przewidująca lub kulturotwórcza, co według Gahlena znaczy to samo). Gahlen uważa, że właśnie aktywność (działanie) posłużyło człowiekowi w zmianie przyrody na jego użytek. To działanie jako kulturotwórcze zmienianie przyrody wsparło ludzką zdolność do życia. Inna teza tego autora opiera się na badaniach zoologa Otto Storcha. Storch zauważył, że w świecie zwierzęcym istnieje sztywny schemat dziedzicznej motoryki, np. żaden koń, który przypadkiem przestąpi wodze, nie nauczy się, że trzeba po prostu cofnąć nogę. Konie obawiają się takiej czynności jako błędnej. Storch przeciwstawił temu wprost nieskończenie bogatą nabytą motorykę człowieka. Jest to możliwe tylko dzięki temu, że nie istnieje wąska, wrodzona poprawność ruchów instynktownych. Zatem można wyrazić tezę, że „**człowiek jest istotą, która się uczy**”. Innym przykładem ostrego odróżnienia człowieka od zwierzęcia jest następująca sytuacja. W tym samym lesie środowisko pająka, sroki i sarny nie mają ze sobą nic wspólnego; żaden z tych gatunków nie zauważa tego, co ma na oku inny; żaden nie zachowuje się tak jak drugi; każdy natomiast z wrodzoną pewnością zważa tylko na to, co jest dla niego życiowo ważne - schronienie, partner, wróg, zdobycz. W swoim kręgu zwierze zachowuje się z wrodzoną bezbłędnością. To właśnie można nazwać instynktem. Warto przedstawić jeszcze inne badania, tym razem badania prehistorii. Erich Rothacker utrzymuje, że cechą stanowiącą o istocie człowieka jest

umiejętność obchodzenia się z ogniem oraz posługiwania się narzędziami i ich wynajdywania. Koncepcje „człowieka uczącego się” oraz „człowieka działającego” są ważnymi elementami całej antropologicznej myśli Gahlena. Odrzuca on jednak tezę Konrada Lorenza o „**samoudomowieniu człowieka**”. W myśl tej teorii wraz z postępem cywilizacji postępuje rozkład norm zachowania. Warunki życiowe, które cywilizowani ludzie przyjęli dobrowolnie najbardziej przypominają te, które człowiek narzucił zwierzętom domowym: ograniczenie swobody poruszania się, brak fizycznego ruchu na miejscu; ograniczenie powietrza, światła i słońca, wyłączenie naturalnej selekcji i innych tego rodzaju czynników powodują u człowieka podobne skutki, jak u zwierząt domowych (utrata prężności mięśni, zwiotczałość i niechęć do ruchu). Masowym zjawiskiem u zwierząt oswojonych są dysharmonie instynktów. Np. u wszystkich oswojonych ptaków, poza gołębiami, zanikł popęd latania. U ludzi cywilizowanych też występują takie dysharmonie: zachwianie selektywności pod względem moralnym, mniej ostry kontur tego, co jeszcze dozwolone. U wszystkich udomowionych istot wzrasta ilościowo popęd zaspokajania głodu i popęd płciowy. Gahlen jednak nie zgadza się ani z tezą ani z przesłanką teorii Lorenza. Twierdzi, że plastyczność i skłonność do wyrodnienia życia popędowego ma u człowieka charakter jawnie pierwotny, a nie wtórny. Historia narkotyków i środków odurzających dałaby ten sam wynik: jest to pradawna własność ludzkości spotykana wszędzie tam, gdzie żyje człowiek.

Podstawowe koncepcje człowieka (cechy człowieczeństwa). Podsumowanie.

Człowiek jest istotą skomplikowaną. Można jednak dokonać pewnego skrótowego podsumowania najważniejszych koncepcji człowieka, które zresztą same stanowią o fundamentalnych cechach człowieczeństwa. Owe koncepcje człowieka oparte są na badaniach archeologicznych, etnologicznych, etnograficznych i anatomicznych:

- **istota naznaczona brakiem** – Herder,
- **istota otwarta na świat** – Scheler,
- **istota ucząca się** – Storch, Rothacker,
- **istota aktywna (działająca), istota kulturalna** – Gahlen,

lub są założeniami apriorycznymi:

- **istota moralna** – Sokrates, Scheler,
- „**teoria samoudomowienia człowieka**” – Lorenz,

lub są założeniami dogmatycznymi:

- „**człowiek jest miarą wszystkich rzeczy**” – dogmat sofistyczny Protagorasa,
- „**człowiek to maszyna, w której mieszka nieśmiertelny duch**” – dogmat dualistyczny Kartezjusza,
- **człowiek to stworzenie Boga** – teologiczny dogmat chrześcijański.

AKSJOLOGIA

Aksjologia ogólna jest dziedziną filozofii, która za przedmiot bierze wartości, rozumiane jako coś, co przyporządkowane jest duchowości (niematerialności) i stanowi zarazem o kryteriach naszego postępowania moralnego; wyznacza kanon piękna i jest przedmiotem pożądania, zmysłu moralnego itp. Aksjologia zajmuje się takimi problemami jak:

- sposób istnienia wartości:
 - czy wartości są zależne od podmiotu (subiektywizm aksjologiczny), czy też są od niego niezależne (obiektywizm aksjologiczny),
 - czy wartości są zależne od innych rzeczy (relatywizm aksjologiczny), czy istnieją niezależnie od czegokolwiek (absolutyzm aksjologiczny),
 - czy własności istnieją jako własności naturalne (naturalizm aksjologiczny), czy należą do własności nienaturalnych (np. intuicjonizm),
- sposób poznawania i źródła naszej wiedzy o wartościach (objawienie, intuicja, zmysł moralny, doświadczenie),
- sposób ujęcia stanowisk dotyczących ilości istniejących wartości:
 - monizm aksjologiczny (istnieje jedna wartość przejawiająca się w różnych dziedzinach [moralności, sztuce, logice]),
 - pluralizm aksjologiczny (istnieje wiele niesprowadzalnych do siebie wartości [np. wartości etyczne, estetyczne, witalne, użyteczne]).

Praca własna. Odpowiedz na pytania:

1. Kim/czym jest człowiek?

2. Co stanowi o człowieczeństwie?
3. Jaka jest wartość ludzkiego życia?
4. Kiedy zaczyna się życie człowieka?
5. Czy można odebrać sobie/komuś życie?